дальности, и прежде всего – некоторые проективные желания авторов учений, а также ряд интерпретаций этими авторами желаний тех социальных факторов, которые непосредственно заняты социальным конструированием. Кроме того, в систему модальных категорий мы предложили ввести категорию виртуального, понимаемую как подмена одного типа бытия другим типом бытия. Применение данной категории при исследовании социальных проблем позволяет выделять в качестве предмета изучения социальную виртуальность с ее специфическим содержанием, сочетающим объективные и субъективные аспекты.

Список литературы: 1. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). – 2-е изд. – М.: Аванта. – 2001. – 560 с. 2. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості: Навч. посіб. / Васильченко В.С. – К. : КНЕУ. – 2003. – 252 с. 3. Трудовое право России: Учебник / Под ред. А.С. Пашкова. СПб. : Изд-во СпбГУ. – 1994. – 289 с. 4. Трудовое право: Энцикл. словарь / ред. кол. : Н.Г. Александров, А.И. Денисов (гл. ред.) и др. – 2-е изд. – М. : Сов. энцикл.. – 1963. – 576 с. 5. Попов С.В. Форми реалізації права на працю: проблеми теорії та практики : Монографія / С.В. Попов. – Харків: Видавництво «ФІНН». – 2009. – 336 с.

АБАШНІК В.О., *доктор філософії, завідувач кафедри гуманітарних та фундаментальних юридичних дисциплін*

Харківський економіко-правовий університет

ГАНС КЕЛЬЗЕН ПРО ДЕМОКРАТІЮ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Для вітчизняної філософії права особливу *актуальність* мають дослідження творчості класиків філософсько-правової та юридичної думки, до яких безумовно належить австрійський та

американський Ганс Кельзен (1881-1973). *Мета* даних тез полягає у з'ясуванні ролі громадянського суспільства у вченні Кельзена про демократію. Основним *завданням* даної статті буде відповідний аналіз поглядів Кельзена на демократію та громадянське суспільство, зокрема у «чистому правовченні» Ганса Кельзена.

Розв'язанню цієї проблеми у західноєвропейській та світовій юридичній і філософсько-правовій літературі присвячені дослідження прихильників та критиків теорії права Кельзена. На окремі моменти трактування Кельзеном цих понять та його критику збоку радянських та вітчизняних юристів і філософів права вказував автор даної статті у роботі «Творчість Ганса Кельзена в радянській, російській та українській юридичній і філософсько-правовій літературі останньої третини XX ст.» та інших статтях [1, 2, 3, 4, 5]. Однак, саме ці тези є першим викладенням вказаної проблематики українською мовою, в чому й полягає їх *новизна*.

Проблеми демократії та громадянського суспільства Ганс Кельзен розглядав у своїх працях з політичної теорії або вчення про державу протягом свого життя. Рання монографія «Вчення про державу Данте Аліг'єрі» Ганса Кельзена стала його першою роботою з політичної теорії. Сам Кельзен вказував на «літературний успіх» цієї «шкільної роботи» та називав її «єдиною з моїх книг, яка не зазнала жодної негативної критики». Важливою складовою політичної теорії Кельзена, зокрема щодо питань демократії та громадянського суспільства, стали його праці з критики соціалізму та марксизму. Так, у роботі «Соціалізм та держава» (1920) Кельзен протиставляв вченню Карла Маркса про відмирання держави тезу німецького соціал-демократа Фердінанда Лассаля про необхідність втілення прогресивного соціального порядку «лише в державі та через державу».

У своїй критиці інших марксистів, зокрема Макса Адлера та «австро-марксистів», Ганс Кельзен обґрунтував тезу «держав-

ного соціалізму» Фердінанда Лассаля, тобто, що «соціалізм» якщо і можна побудувати, то лише «в рамках держави», а не «без держави». У цьому контексті Кельзен піддав критиці також позиції російських марксистів - Плеханова, Бухаріна, Троїцького та Леніна (у параграфі «Критика Леніним демократії»). Ідеологічній критиці радянської теорії права були присвячені повоєнні праці Ганса Кельзена: «Політична теорія більшовизму» (1948) та «Комуністична теорія права» (1955). Зокрема у останній праці він детально розглянув позиції Леніна, Стучки, Пашуканіса, Вишинського.

В рамках робіт Кельзена з політичної теорії окремо слід виділити його праці з питань демократії та парламентаризму. Особливо важливою у цьому відношенні була його робота «Про сутність та цінність демократії» (1920), яка формулює дві важливі тези, що демократія базується: 1) на відмові від абсолютної істини, 2) на свободі людини у суспільстві. Також Ганса Кельзен вказував тут на слабкі сторони демократії у державі й писав у роботі «Захист демократії» (1932): «Демократія – це така державна форма, яка є найменш захищеною проти її ворогів. Здається, це її трагічна доля, що вона повинна виношувати на своїх грудях свого найзапеклішого ворога». Однак, на думку Кельзена, лише на демократії може та повинен бути побудований парламентаризм («Проблема парламентаризму», 1925).

Громадянське суспільство Ганс Кельзен розглядав як важливу складову людського суспільства взагалі. Причому громадянське суспільство хоча й може виникати у тоталітарних режимах, але повноцінний розвиток та його ефективність для суспільства і для людей можливі лише за умов демократичних режимів. Саме цю ідею відстоював видатний австро-американський юрист та філософ права Ганс Кельзен у більш ніж 400 своїх друкованих працях та численних доповідях і інтерв'ю.

Список літератури: 1. Abaschnik Wladimir Alekseevic. Hans

Kelsens Werk in der sowjetischen, russischen und ukrainischen juristischen und rechtsphilosophischen Literatur des letzten Drittels des XX. Jahrhunderts. Manuskript. Hans-Kelsen Institut Wien. – 2002. – 50 s. 2. Абашнік Володимир. Примітки та післямова перекладача [до статті Ганса Кельзена «Чи є специфічна «юридична» логіка?»] // Наукові записки Харківського економіко-правового університету / Збірник наукових статей. – Харків 2008. – №1 (6). – жовтень. – С. 136–138. 3. Абашнік В.О. Післямова «Чисте правовчення Ганса Кельзена» та примітки перекладача // Наукові записки Харківського економіко-правового університету / Збірник наукових статей. – Харків: ХЕПУ, 2011. – №2 (11). - жовтень. – С. 113–116. 4. Абашнік В. Ганс Кельзен – видатний австро-американський юрист з українським корінням // Філософія права і загальна теорія права / Науковий журнал. – 2012. – №1. – С. 244–249. 5. Abashnik Volodymyr O. Sprache der «Reinen Rechtslehre» von Hans Kelsen (1881-1973) // Archäologie und Sprachwissenschaft. Austausch von Wissen in der Geschichte der Menschheit / Archaeology and Linguistics in the modern world. Exchange of knowledge in the History of Mankind (Humboldt-Kolleg, Simferopol – Jalta, 20.-23. September 2012). – Simferopol, 2012. – p. 1.

МУРСКИЙ В.В., *к.ф.н., доцент*

Русская Христианская Гуманитарная Академия (Санкт-Петербург, Россия)

РАССМОТРЕНИЕ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА ПРИ ПОМОЩИ ДИХОТОМИЙ НА ПРИМЕРЕ АНТИЧНОСТИ

Общественное устройство можно рассматривать под различными аспектами, с разных точек зрения, как, собственно его и рассматривают различные науки: философия